

Toimio – Uusi tapa työllistää ja työllistyä

Pirjo Lehtola, Sosionomi YAMK, Palvelupäällikkö, Eduro-säätiö sr

Asiasanat: Kehittämisprojektit, säätiö, rakennetyöttömyys, osatyökykyiset, tuettu työllistyminen, osaamisen kehittäminen.

Johdanto

Työttömyydestä on tullut koko yhteiskunnalle taloudellinen haaste, erityisesti rakenteellisesta työttömyydestä. Rakennetyöttömien määrä on vähentynyt hitaasti, vaikka työmarkkinat ovat vetäneet hyvin ennen vuoden 2020 kevään COVID-19-epidemian aiheuttamaa poikkeustilaa. Rakennetyöttömyyden alle tilastoidaan kaikki vaikeasti työllistyvät henkilöt, ja heistä iso osa tulisi hyötymään, mikäli työmarkkinoilla olisi tarjolla vaihtoehtoisia koulutusmahdollisuuksia ja tuetumpaa työtä. (Lehtola 2021, 4.)

Säätiöt ja muut työhönvalmennusyksiköt tuottavat hyvin laaja-alaisesti vaikeasti työllistyville asiakkailleen osallisuutta edistäviä, kuntoutusta tukevia, osaamista vahvistavia ja työllistymistä edistäviä palveluita. Lapin työhönvalmennussäätiöt (Kemi, Kemijärvi, Rovaniemi ja Tornio) toimivat alueellaan samankaltaisina työhönvalmennusyksikköinä. Työhönvalmennusyksiköiden palveluiden vaikuttavuutta heikentää se, että osa työhön kuntoutetuista asiakkaista tarvitsee tuetumpaa työtä kuin mitä avoimilla tai tämänhetkisillä työmarkkinoilla on tarjolla. Nämä henkilöt jäävät joko pyörimään kehää eri työllisyystoimijoiden palveluihin tai päätyvät lyhyen palkkatuetun työn jälkeen takaisin työttömäksi, kunnes heitä aletaan uudelleen kuntouttamaan. Tämän takia heidän työllistämistänsä on tarkasteltava yksilön sijaan nykyistä enemmän myös työmarkkinarakenteen näkökulmasta. (Lehtola 2021, 4.)

Samanaikaisesti Marinin hallitusohjelman tavoitteena on saavuttaa 75 %:n työllisyysaste ja työllisyyden suurin kasvu nähdään olevan ryhmissä, joissa työllisyys on nyt matalaa joko työttömyyden tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen takia. Toisaalta myös tunnustetaan, ettei työllisyysasteen nostaminen tule onnistumaan, ellei näitä em. vaikeimmin työllistyviä ryhmiä saada työmarkkinoille. Tähän yhteiskunnalliseen haasteeseen kehitettiin Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta – ESR hankkeessa Toimio -konsepti. (Lehtola 2021, 3.)

Artikkelin tavoite

Artikkelin tavoitteena on tuoda tietoon Lapin työhönvalmennussäätiöiden edellytyksistä toimia osatyökykyisten työllistämismuotojen kehittäjänä.

Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta -hanke

Lapin tuetun työllistymisen osuuskunnan selvityshanke toteutettiin Eduro-säätiöllä ajalla 1.9.2019 – 31.12.2020. Hanketta rahoittivat Eduro-säätiön lisäksi Euroopan sosiaalirahasto ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus. Hankkeen toiminta-alueina olivat Lapin työhönvalmennussäätiöpaikkakunnat (Kemi, Kemijärvi, Rovaniemi, Sodankylä ja Tornio). Hankkeen kohderyhmään kuuluivat säätiöiden lisäksi toiminta-alueen kunnat, kehitysyhtiöt, oppilaitokset ja yritykset sekä Lapin Te-toimisto. Työhönvalmennussäätiöiden yhteisenä haasteena oli, ettei työhön kuntoutuksen jatkumoksi työmarkkinoilla ollut tarjolla vaikeimmin työllistyville asiakkaille tuettuja työpaikkoja. Hankkeen tavoitteena oli selvittää mahdollisuutta perustaa Lapin työhönvalmennussäätiöiden rinnalle joko toiminta-alueen kuntien yhteinen tuetun työllistymisen osuuskunta tai useampia osuuskuntia. (Lehtola 2021, 3.)

Yhteinen toimintamalli - Toimio

Hankkeessa tehdyssä selvitystyössä päädyttiin yhteen yhteiseen toimintamalliin eli Toimioon, joka yhteensovittaa työhön kuntoutumista ja työllistämistä tukevan palvelujärjestelmän. Toimion alustana toimivat työhönvalmennusyksiköt, kuten (Lapissa) työhönvalmennussäätiöt ja toimintamalli viedään toteutuessaan kunkin alueen omaan toimintaympäristöön. Toimion kohderyhmäksi tarkentui vaikeimmassa työmarkkinatilanteessa olevat erityistä tukea tarvitsevat henkilöt, joiden työkyky- ja tuottavuuspotentiaali on merkittävästi alentunut ja samanaikaisesti työelämäintegraatioita edistävien tukien tarve on huomattavasti kasvanut. Ennen Toimioon työllistämistä nämä erityistä tukea tarvitsevat henkilöt ovat käyneet työhönvalmennusyksikössä esimerkiksi säätiöllä työhön kuntoutumista tukevan sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluprosessin eivätkä ole sen jatkumoksi siirtyneet koulutukseen tai työhön. Työhönkuntoutusyksiköistä ohjautuvat oikea-aikaisesti erityistä tukea tarvitsevat jo sitoutuneet ja motivoituneet osatyökykyiset tekijät jatkossa Toimioon. (Lehtola 2021, 4.)

Toimio tarjoaa yksilöllisesti räätälöityä osatyökykyisen voimavaroihin ja vahvuuksiin perustavaa tuettua työtä, jossa heidän työ- ja työelämäntaitojansa lisätään. Toimion työpaikat

toimivat osatyökykyisille työ- ja oppimisympäristöinä, jossa työn tekemisen rinnalla vahvistetaan heidän osaamistaan. Työllistymisedellytysten parantuessa tuetaan työntekijän työhön siirtymiä palvelulla, jossa työntekijä ostaa työsuorituksen ja saa työpaikalle työelämävalmiudet omaavaan ja työtehtävään soveltuvan tekijän. Tekijä on työsuhteessa Toimioon, josta saa myös tarvittavan tuen. Palvelun tavoitteena on siirtyminen työhön, mikäli työnantajalla syntyy tarve palkata työhön tekijä. Osalle työllistetyistä Toimio tulee olemaan pysyvä työn tekemisen paikka. (Lehtola 2021, 4.)

Toimion tavoitteena on työelämäintegraatiota edistävien tukien avulla yhdistää osatyökykyisiä tekijöitä ja heille soveltuvia työtehtäviä. Toimio on uudenlainen liiketoimintamalli, jonka tulee tehdä kannattavaa liiketoimintaa. Kuten Ruotsin Samhall yhtiössä niin Toimiossakin tullaan tarvitsemaan toiminnan käynnistämiseen ja sen vakiinnuttamiseen pysyväluonteinen yhteiskunnallinen rahoitusmalli. Rahoitusmallin avulla tuetaan osatyökykyisten työkyvyn ja tuottavuuspotentiaalin alenemaa sekä tarjotaan henkilökohtainen tuki työstä suoriutumiseen ja jatkosiirtymiin avoimille työmarkkinoille. Toimio antaa myös tilaaja-asiakkaille ”Toimio – Yhteiskuntavastuullinen työllistäjä” merkin. Merkin saajat voivat hyödyntää ja käyttää sitä oman toiminnan markkinoinnissa, ja osoittaa, miten yritys toteuttaa käytännössä yhteiskuntavastuuta. Toimion tarkoituksena on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen ja paikallisena toimijana se jättää eurot kiertämään alue-talouteen. (Lehtola 2021, 4.)

Pohdinta

Lapin tuetun työllistymisen selvityshankkeen tulokset tukevat Oivon ja Kerättären Osatyökykyisten reitit työllisyyteen - etuudet, palvelut, tukitoimet raportin yhteenvetoa ja ehdotuksia osatyökykyisten työmarkkinoista. Esityksinä ovat muun muassa, että työmarkkinoilla tarvitaan tukitoimia hyvin erilaisille henkilöille ja erilaisten työrajoitteiden takia. Oivo ja Kerätär totesivat, että osa henkilöistä on täysin työkykyisiä tukitoimien avulla, ja osa kykenee tekemään vain räätälöidysti osan työtehtävistä. (Oivo ja Kerätär 2019.) Samanaikaisesti on työvoiman saatavuushaasteita edelleen useissa ammateissa, ja työvoiman saatavuuden parantamisen edellyttämät toimenpiteet ovat keskeinen haaste. Työhakijapula on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattien lisäksi muunmuassa puhtaanapidon, kuljetuksen, teollisuuden, rakentamisen, opetusalan ja laskentatoimen työnhakijoista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Toisaalta nykyinen lappilainen työvoima ei riitä pidemmällä aikavälillä kasvaviin rekrytointi- ja työvoimatarpeisiin muun muassa työvoiman ikärakenteesta johtuvan eläköitymisen takia (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tuetun työllistämisen toimintamalli Toimio tarjoaa osatyökykyisille henkilöille työhönkuntoutuspalveluiden jatkumoksi turvallisen työympäristön, jossa yhdistyvät tuetun työn tekemisen lisäksi henkilön osaamisen vahvistaminen ja siirtymien tuki avoimille työmarkkinoille. Yksilön näkökulmasta katsottuna tavoitteena on lisätä tukea tarvitsevien henkilöiden ammatillista osaamista ja lisätä sosiaalista pääomaa mahdollistamalla heille yhdenvertaisen oikeuden työhön, normaalipalkkaan, tarvittavaan tukeen ja sitä kautta täysivaltaiseen osallistumiseen yhteiskunnassa. (Lehtola 41, 43.)

Elinkeinoelämän ja toimintaympäristön muutoksiin varaudutaan myös ketterillä työelämälähtöisillä toiminta- ja koulutusmalleille. Tähän liittyen oppilaitoksissa tapahtuvan oppimisen rinnalle tarvitaan uudenlaisia työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Vaihtoehtoisia oppimisympäristöjä tullaan tarvitsemaan, koska koulutusorganisaatiot eivät välttämättä tavoita matalan osaamistason työttömiä työnhakijoita ja tai työvoiman ulkopuolella olevia henkilöitä. Ammatillisista oppilaitoksista tulee viestiä siitä, että entistä useampi opiskelija tarvitsee erityistä tukea. Lapin työhönvalmennussäätiöiden työympäristöt toimivat myös tunnistettuina oppimisympäristöinä, joissa voidaan esimerkiksi palkkatuetun työn rinnalla suorittaa tutkinnon osia työn ohella joko näyttöinä tai oppisopimuskoulutuksena. Oppivelvollisuuden korotus 18 ikävuoteen nostaa tarvetta luoda myös vaihtoehtoinen tuetumpi osaamisen vahvistamisen toimintamalli. (Lehtola 2021, 41, 43.)

Työmarkkinoiden rakenteiden uudistaminen on niin yksittäisen ihmisen, kuntien talouden kuin työvoiman saatavuuden turvaamisen näkökulmasta kaikkien työllisyystoimijoiden yhteinen etu. (Lehtola 2021, 42.) Yhteisötalouden toimijat kuten yhteiskunnalliset yritykset edustavat täysin uudenlaista yrittäjyyttä. Ne saattavatkin tulevaisuudessa muuttaa perinpohjaisesti sosioekonomisia rakenteitamme. Yhteisötalouden toimijan toiminta tukee sosiaalisesti kestäväää taloutta eikä yhteiskunnalliset ongelmat ole yksistään ratkaistavissa puhtaasti markkinataloudellisin keinoin. Tuetun työllistämisen toimintamalli Toimion avulla voitaisiin lähteä vastaamaan yhteiskunnalliseen haasteeseen, ja sen toiminta tulisi rakentua yhteisötalouteen kuuluvien organisaatioiden esimerkiksi Lapissa työhönvalmennussäätiöiden alustalle. (Lehtola 2021, 44.)

Toimion toiminnan käynnistämisen esteenä on, ettei uudelleenlaistulle tuetun työllistämisen toimintamallille ole suunnattu muita kuin harkinnanvaraisia työllistämisen tukia. Väliyömarkkinoilla toimivat työhönvalmennusyksiköt kuten Lapissa säätiöt eivät voi perustaa tämän tyyppistä toimintaa yksistään harkinnanvaraisten tukien varaan. Toimion tulee harjoittaa kannattavaa liiketoimintaa, joka mahdollistaa riittävät taloudelliset resurssit vastata yhteiskunnalliseen haasteeseen. Hallituksen tavoitteena on asettaa julkisiin hankintoihin ehto sosiaalisesta työllistamisestä. Sosiaalisesti vastuullisten julkisten hankintojen kautta voidaan parantaa osatyökyisten henkilöiden työllisyyttä, mutta julkisella sektorilla ei välttämättä tunneta riittävästi työllisyysmahdollisuuksien tukemisen keinoja. (Lehtola 2021, 43-44.) Selvitettäväksi jää voidaanko tuetun työllistämisen toimintamalli Toimion käyttöönnotossa hyödyntää julkisten hankintojen rajoitettua menettelyä, joiden kautta ministeriö voisi suunnata rahoitusta jo olemassa olevalle väliyömarkkinaverkostolle.

Lähteet

Lehtola, P. 2021. Toimio – Uusi tapa työllistää ja työllistyä. Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta -hanke. Rovaniemi. Eduro-säätiö sr.

Oivo, T. & Kerätär, R. 2018. Osatyökykyisten reitit työllisyyteen - etuudet, palvelut, tukitoimet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43/2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2020. Alueelliset kehitysnäkymät syksyllä 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:50.